

JIŘÍ KUTHAN

Česká architektura

V DOBĚ POSLEDNÍCH

Přemyslovců

MĚSTA • HRADY • KLÁŠTERY • KOSTELY

umění přelomu 13. a 14. století je ovšem soubor plzeňských hlavic značně osamoceny.

Grueber B., 1874, s. 127 – Neuwirth J., 1888, s. 301–302 – Lehner F. J., 1903e, s. 81 n. – Podlaha A., 1908, s. 241 n. – Libal D., 1948a, s. 56 – Mencl V., 1950, s. 14 – Mencl V., 1961, s. 24 n. – Bělohávek J. a kolektiv, 1965, s. 56 n., 60 n. – Benáková H., 1974, s. 141–143 – Poche E. a kolektiv, 1980, s. 82 n. – Libal D., 1984, s. 173

POLICE NAD METUJÍ

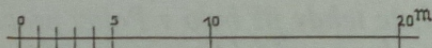
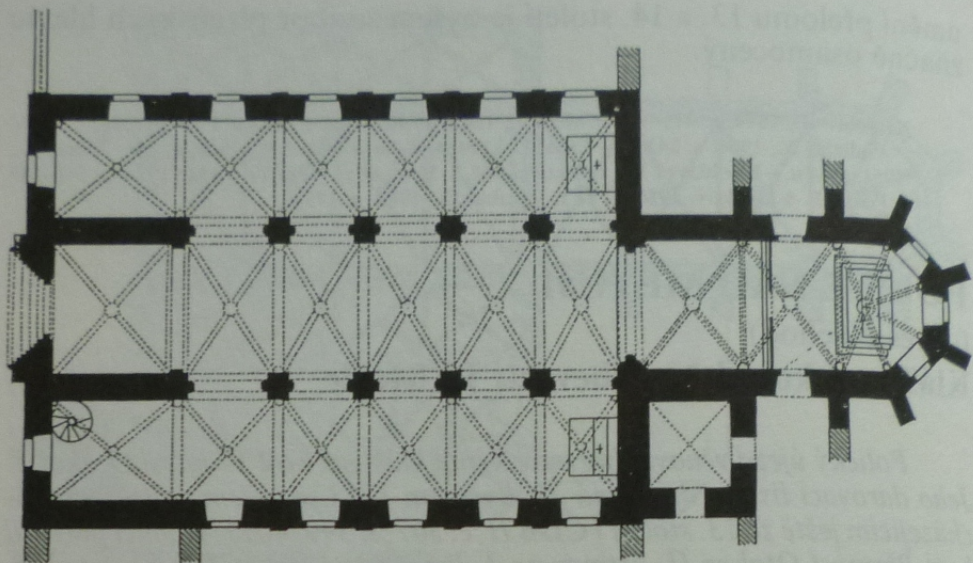
(okres Náchod)

Klášteří kostel Nanebevzetí P. Marie

Polický újezd věnoval břevnovskému klášteru král Přemysl Otakar I. Jeho darovací listina datovaná 22. květnem 1213 je ovšem padělkem, pocházejícím ještě ze 13. století (CDB II, č. 367, s. 399–401). Donaci potvrdil král Přemysl Otakar II. listinou ze 3. listopadu 1260 (CDB V/1, č. 246, s. 377–379). Víme z ní, že tehdy již bylo v Polici proboštství. K vybavení kostela v Polici a k pracím na přilehlých budovách se vztahují záznamy o výdajích a počinech břevnovského opata Bavora z let 1296–1306 (RBM II, č. 2752, 1202–1204).

Na střední loď bazilikálního trojlodí navazuje na východě presbytář, zatímco lodě boční jsou uzavřeny přímo a východní závěr nemají. Presbytář sestává ze dvou obdélných polí a pětibokého závěru, zevně na nárožích členěného dvakrát odstupněnými opěráky. Závěr presbytáře má paprscitou klenbu, jejíž žebra jsou nesena zkrácenými příporami s válcovými dříky a kalichovitými hlavicemi. V ose klenby závěru je kruhový svorník zdobený listovím, provedeným v plochém reliéfu. Nosníky kleneb na rozhraní obou obdélných polí a na rozhraní východního obdélného pole a závěru mají podobu zkrácených polygonálních přípor s hlavicemi zdobenými stylizovaným rostlinným dekorem. Na hlavicích jsou osazeny polygonální abaky nesoucí náběžní štítky, odkud vybíhají klenební žebra. Hrotitě ukončený výklenek v jižní zdi závěru je zdoben nástěnnou malbou. V severním boku závěru je prostý portálek s hrotitým záklenkem a sanktuář. Okna presbytáře jsou vysoká, štíhlá, s nepatrnými zbytky kružeb. Byla upravena při barokní přestavbě. Hrotitý triumfální oblouk, jímž se presbytář otevírá do hlavní lodi, je vypínán pětibokým pásem, spočívajícím na zkrácených pětibokých příporách.

V bazilikálním trojlodí má každá loď po šesti polích. V hlavní jsou obdélná, s délkovou osou kolmou k hloubkové ose chrámu, v bočních téměř kvadratická. Hlavní loď se otevírá do bočních lodí poměrně vysokými arkádami s hrotitými záklenky na arkádových pilířích. Záklenkům arkád jsou podloženy masívní

Police nad Metují. Klášter benediktinů. Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie – půdorys.

Police nad Metují. Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie – západní průčelí.

pětiboké pásy, které spočívají na pětibokých příporách, přiložených k bokům arkádových pilířů. Patky těchto přípor jsou skryty hluboko pod úrovní stávající dlažby.

V hlavní lodi nesou obnovenou klenbu mohutné jehlancové konzoly, osazené vysoko nad arkádami v obvodních zdech. Okna jsou umístěna až ve značné výši v úrovni klenebních čel.

V bočních lodích se dochovaly původní křížové klenby. Tvar jejich žeber je odvozen z vejčitého profilu, členěného v ose výžlabkem a provázeného výžlabky i z obou bočních stran. Klenební náběhy spočívající na konzolách, které mají tvar obráceného jehlance, přecházejícího v pětiboký blok náběžníků. Tvarově odlišné jsou jen konzoly v obvodové zdi jižní lodi, většinou zdobené hrubě tesaným rostlinným dekorem. Konzola osazená v této zdi na rozhraní 2. a 3. klenebního pole od západu má podobu mužské hlavy, konzola v koutě severní lodi poblíž triumfálního oblouku má tvar hlavy ženské. V osách kleneb obou bočních lodí spočívají kruhové svorníky pokryté rostlinným dekorem (rotující ratolesti, hvězdice složené z rostlinných prvků apod.), ve svorníku západního pole jižní lodi je motiv dvou zvířat, jejichž ocasy se spojují v motivu lilie.

O původní podobě oken vypovídá jen hrotitě ukončené okno v jižní zdi kostela v západním poli jižní lodi, v němž spatřujeme torzo kružby s hůlkovitými profily. Nad dvěma částmi ukončenými hrotitými obloučky s vloženými jeptiškami byl umístěn v okrouhlém rámu vsazený šestilist.

V ose západního průčelí je kruhové okno, jehož ostění bylo upraveno při barokní přestavbě. Pod ním vystupuje malý rizalit, v němž je osazen vstupní portál. Jeho ostění člení pravoúhlé ústupky s plastickými profily na hranách. Do ústupků jsou vloženy sloupky s talířovitými patkami na polygonálních soklech, válcovými dříky přepásanými v polovině výšky talířovými prstenci a ukončenými kalichovitými nebo košovitými hlavicemi. Tyto hlavice vytvářejí souvislý pás pod římsou, která tvoří podnož hrotitého záklenku. Profily v záklenku, jež jsou pokračováním sloupků ze spodní části ostění, zdobí bohatý rostlinný dekor. Po obou stranách portálu jsou umístěny sloupky s košovitými hlavicemi, na něž navazuje vnější rám zdobený stylizovanými listy, který lemuje portálový záklenek.

Kostel v Polici se v mnoha ohledech hlásí k tradici blokově utvářené architektury, pro níž byly příznačné velké plochy členěním nedotčeného zdiva. To je tu patrné jak v bočních lodích, tak i v lodi hlavní, kde mezilodní arkády působí dojmem, že vznikly pouhým vykrojením z masívu obvodové zdi. Nad arkádami byl tu pak ponechán značně vysoký úsek naprosto nečleněné zdi. Tomuto duchu odpovídají i masívní hranoly pilířů, okna bez tektonicky utvářených rámu vzniklá jakoby výřezem v mase obvodového zdiva aj. Rovněž vnějšek trojlodí byl značně strohý, bez opěráků.

*Police nad Metují. Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie
– západní portál, detail.*

*Police nad Metují. Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie
– západní portál.*

Police nad Metují. Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie – pohled do jižní boční lodi.

Příznačné je zde široké uplatnění mnohostěnných tvarů, užívaných v česko-moravské architektuře ve větším měřítku už od druhé čtvrtiny, zvláště pak ve třetí čtvrti 13. století. Tak tu spatřujeme polygonální přípory v presbytáři, polygonální pásy nesoucí záklenky arkád a triumfální oblouk, mnohostěnnou formu mají i jehlancové konzoly v bočních lodích a na nich spočívající bloky náběžných štítků, ve kterých koření klenební žebra. Tím kostel v Polici připomíná některé starší česko-moravské stavby i díla pocházející z doby po polovině 13. století (např. stavby písecko-zvíkovské huti z padesátých a první poloviny šedesátých let).

Na v mnoha ohledech konzervativní stavbě kostela v Polici zaznamenáváme nicméně některé dílčí rysy převzaté z rejstříku klasické gotiky. Odtud pochází vzorec kružby v zachovaném okně v západním poli jižní lodi i naturalistický dekor bohatě utvářeného západního portálu. Ten svou výzdobou i skladbou připomíná portál bývalého klášterního kostela v Hradišti nad Jizerou z doby kolem roku 1260. Podobně pojatý rostlinný dekor, přerůstající

z hlavic sloupků na ostění, známe mimo jiné z portálu v nádvoří zdi vstupního křídla brněnského Špilberku.

V úhrnném výrazu kostela v Polici hraje významnou roli výškově vypjatá proporcionalita, patrná zejména v hlavní lodi, a to i přesto, že její účín zde byl podstatně omezen zvýšením úrovně podlahy. Větší výška prostoru se začala ve středoevropské architektuře výrazněji prosazovat od počátku poslední třetiny 13. století. Do poklasické slohové fáze se v Polici hlásí i kovově ztuhlý, abstraktně pojatý dekor v klenebních svornících obou bočních lodí.

Proto lze soudit, že stavba kostela započala nejspíše v šedesátých letech 13. století a v sedmdesátých letech byla asi již značně pokročilá. V pozdním 13. a počínajícím 14. století, kdy byl břevnovským opatem Bavor, význačný stavebník a objednavatel uměleckých děl, vyrůstaly v Polici klášterní budovy, prováděly se menší práce na kostele a byla pořizována jeho výzdoba a vybavení.

Grueber B., 1874, s. 50–51 – Tomek W. W., 1875a – Tomek W. W., 1875b – Tomek W. W., 1881 – Neuwirth J., 1888, s. 391–392, 460, 462–463 – Cechner A., 1930, s. 246 n. – Birnbaum V., 1931, s. 110 – Šimák J. V., 1938, s. 893 n. – Brandejs S., 1940 – Bachmann E., 1941, s. 94 n. – Líbal D., 1948a, s. 56 – Sádlo V., 1955, s. 215–219 – Mencl V., 1960a, s. 18 – Mencl V., 1974, s. 43 – Kroupa P., 1983b, s. 47–49 – Líbal D., 1984, s. 161

POLIČKA

(okres Svitavy)

Město

Královské město Polička patří mezi fundace Přemysla Otakara II. Založením pověřil panovník v listině z 27. září 1265 (CDB V/1, č. 457, s. 673–677) Konráda z Limberka (Cunradus de Lewendorf). Protože lány půdy přidělené městu byly osvobozeny od plateb na dobu osmnácti let místo obvyklých dvaceti, soudí se, že lokace města byla zahájena už dva roky před jejím vydáním. Zmíněná listina mimo jiné určuje, že cesta z Vysokého Mýta na Brno má jít přes Poličku.

V úvodní pasáži listiny jsou formulovány důvody královské zakladatelské politiky: „Vědouce o tom, že množství lidu je slávou vladaře a že také v rozmnožení poddaných se projevuje čest a moc královské velebnosti, staráme se o to, aby ke cti a ozdobě našich knížectví pustá a neschůdná místa, jejichž poloha je k tomu příhodná a schopná, byla osazena a vzdělána lidskými syny, jak to vyžaduje poslušenství boží a lidský prospěch“.

Po smrti Přemysla Otakara II. náležela Polička ke statkům královny Kunhuty. V roce 1285 jí dal král Václav II. do dědičného držení Závěšovi